

דף שבועי

פרשת שמני, תשע"ו
מספר 1164

בית הספר ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

אש זרה

יאיר ברקאי

"וַיִּקְרִיבוּ לִפְנֵי ה' אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֹתָם" (ויק' י: א). חז"ל והפרשנים התחבטו רבות בהבנת פשר מותם של נדב ואביהוא בני אהרון¹. אחד הקשיים בפסוק הוא הביטוי "אש זרה", ולהלן נעקוב אחרי הניסיונות ליישבו.

רשב"ם:

ונתנו בהן אש זרה אשר לא צוה אותם משה ביום הזה, שאעפ"י שבשאר ימים כתוב: "וַנִּתְּנוּ בְּנֵי אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן אֵשׁ עַל-הַמִּזְבֵּחַ" (ויק' א: ז), היום לא ציווה ולא רצה משה שיביאו אש של הדיוט, לפי שהיו מצפים לירידת אש גבוהה, ולא טוב היום להביא אש זרה, כדי להתקדש שם שמים שידעו הכל כי אש בא מן השמים, כמו שאמר אליהו: "ואש לא תשימו" (מל"א יח: כה), לפי שהיה רוצה לקדש שם שמים בירידת האש של מעלה.

פירושו של הרשב"ם מזכיר את פירוש רש"י לחטא משה ואהרון במי מריבה (במ' כ: יב-יג):
וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקֶּהֱלֵה הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם. הִמָּה מִי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת ה' וַיִּקְדָּשׁ בָּם.

רש"י:

לְהַקְדִּישֵׁנִי - שאילו דברתם אל הסלע והוציא, הייתי מקודש לעיני העדה ואומרים מה סלע זה שאינו מדבר ואינו שומע ואינו צריך לפרנסה מקיים דבורו של מקום, קל וחומר אנו.
וַיִּקְדָּשׁ בָּם - שמתו משה ואהרן על ידם, שכשהקב"ה עושה דין במקודשיו הוא ראוי ומתקדש על הבריות, וכן הוא אומר (תה' סח: לו) "נִוְרָא אֱלֹהִים מִמְּקַדְשֵׁיךָ", וכן הוא אומר (ויק' י: ג) "בְּקִרְבֵי אֶקְדָּשׁ".

לפיכך, חטאם של נדב ואביהוא היה שלא קידשו שם שמים כראוי, בכך שפעלו שלא כפי שצו, משום שקלקלו את התכנית המקורית שאש ה' תרד משמים ותשרוף את הקטורת. פעולתם דומה לפעולת משה ואהרון, שהכו בסלע במקום לדבר אליו, ובכך לא כיוונו לדעת ה' המקורית ומנעו מצב שה' יהיה "מקודש לעיני העדה". ועל כך נענשו, אליבא דרש"י.

וכן מסתבר מדברי רבינו בחיי בפירוש חטאם של נדב ואביהוא:

הביאו אש מן החוץ, והיה זה עבירה בידם, כי היה נראה מעוט אמונה שהרי האש יורדת מן השמים, ועל שהחלישו בלבם כח הנס ובעיני רואיהם נענשו, כי היה קצת חלול השם בדבר, כך פירש הראב"ד ז"ל.

נראה לנו ש"אש זרה" מבטאת ביצוע מצווה בשינוי מ"המחשבה המקורית" של ה'. השינוי נעשה על-ידי שיתוף מחשבת המבצע שלא כראוי, דהיינו מחשבה זרה.

* ד"ר יאיר ברקאי הוא ראש המכללה למורים ע"ש הרא"מ ליפשיץ בירושלים. הדברים נכתבים בהכרת הטוב ובשבח והודיה לה' יתברך על החלטתם של נכדינו האהובים, אוהד-חיים ורביד לבית לוי, יאריך ה' ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים, ובכרכות לבביות לנכדתנו הבכורה קרן היקרה לקראת מסיבת בת-המצווה שלה.

¹ עיינו, לדוגמא, בויקרא רבה (מרגליות) פרשת אחרי מות פרשה כ.

מניין נבעה המחשבה הזרה של נדב ואביהוא? בין הטעמים הרבים נמצא גם פירושו של בעל "הביאור", נפתלי הירץ ויזל (פרשן מהמאה ה-18):

אבל היה ראוי לקדושי עליון כנדב ואביהוא להיות צנועים, כאמור (מיכה ו:ח): "וְהִצַּנְעַ לְכַת עִם-אֶל-לְהִיךְ", ולירוא מגשת אל הקודש, אם לא נקראו לבוא שם, ולבלתי הביא מתן אש מדעת עצמם... לא שעברו חלילה על לאו מפורש בתורה... לא חטאו שני גדולי עולם הללו לעבור על אחת מן האזהרות המפורשות, רק עברו גבול המוסר והצניעות, ובעבור גדולתם נחשב להם עוון ומתו. כלומר, חוסר הצניעות הוא שהחטיאם. אפשר לבסס טענה זו על-פי התנהגותם בעבר, כפי שהיא משתקפת במדרש תנחומא (בובר, פרשת אחרי מות סימן ז):

"וְאֶל-אֶצְיָלִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יְדֹו" (שמ' כד:יא), מכאן שהיו (נדב ואביהוא) ראויין להשלחת יד. "וַיִּחְזְזוּ אֶת הָאֶל-לְהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ" (שם) אמר ר' הושעיא... אלא שזנו עיניהם מן השכינה, כאדם שמביט בחבירו מתוך מאכל ומשתה. אמר ר' תנחומא מלמד שהגיסו את לבם, ועמדו על רגליהם, וזנו עיניהם מן השכינה.

לפי המדרש, נדב ואביהוא כבר התחייבו מיתה כאשר התנהגו ביוהרה ("הגיסו את לבם") בעת ש"זנו עיניהם מן השכינה", ועתה, בעת חנוכת המשכן, נפרע מהם ה'. במדרש הזה מובאות הוכחות נוספות לגאווה:

אמר ר' לוי שחצים היו הרבה, והיו אומרים איזו אשה הוגנת לנו, הרבה נשים היו יושבות עגונות וממתינות להם, והיו אומרים אחי אבינו מלך, אבינו כהן גדול, אחי אמנו נשיא, אנחנו סגני כהונה, איזו אשה הוגנת לנו? ... ועוד מן הדא (שמ' כד:א): "ואל משה אמר עלה אל ה'" (אתה ואהרן, נדב ואביהוא), מלמד שהיו משה ואהרן מהלכין תחילה, ונדב ואביהוא הולכין אחריהם, והיו אומרים עוד ימותו שני זקנים אלו, ואנו נוהגים בשררה על הצבור תחתיהם.

נדב ואביהוא לא התחתנו בשל שחצנותם על ייחוסם הרם או משום שרצו להידמות למשה, שפרש מאשתו² כדי שיהיה זמין להתגלות ה' אליו בכל עת.

"מדרש כוהנים" (אחרי מות א:א) מונה חטאים נוספים במעשה שעשו נדב ואביהוא: שלא ביקשו עצה והוראה ממשה ואף לא נטלו עצה זה מזה לפני המעשה; התנהגות המעידה על מידת הגאווה שהייתה בהם. אם כך הם פני הדברים, אפשר למצוא דמיון גם בין חטא נדב ואביהוא לחטא קרח ועדתו, כפי שנראה מהשוואת הכתובים להלן:

ויקרא פרק י'	במדבר פרק ט"ז
(א) וַיִּקְחוּ בְנֵי אֶהֱרֹן נְדָב וְאָבִיהוּא אִישׁ מִחֶמְתּוֹ וַיִּתְּנוּ בָהֶן אֵשׁ וַיִּשְׂימוּ עָלֶיהָ קִטְרֶת (ב) וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמָתוּ לִפְנֵי ה'.	(יז) וַיִּקְחוּ אִישׁ מִחֶמְתּוֹ וַיִּתְּנוּ עָלֵיהֶם קִטְרֶת וַהֲקִרְבָתָם לִפְנֵי ה' אִישׁ מִחֶמְתּוֹ חֲמִשִּׁים וּמֵאֲתִים מִחֶמְתּוֹ וְאֶתָּה וְאֶהֱרֹן אִישׁ מִחֶמְתּוֹ. (יח) וַיִּקְחוּ אִישׁ מִחֶמְתּוֹ וַיִּתְּנוּ עָלֵיהֶם אֵשׁ וַיִּשְׂימוּ עָלֵיהֶם קִטְרֶת וַיַּעֲמְדוּ פֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד וּמִשָּׁה וְאֶהֱרֹן.
ויקרא רבה (מרגליות) פרשת אחרי מות פרשה כ [י']	במדבר רבה (וילנא) פרשת קרח פרשה יח ³
ר' לוי אמ' שחצים היו. הרבה נשים היו יושבות עגומות ממתינות להן. מה היו אומרים, אחי אבינו מלך, אחי אמינו נשיא, אבינו כהן גדול, אנו שני סגני כהונה, אי זו אשה הוגנת לנו?	ויקח קרח על ידי מה נחלק על ידי אליצפן בן אחי אביו שנעשה נשיא על משפחתו "וּנְשִׂיא בִית-אָב לְמִשְׁפַּחַת הַקֹּהֲתִי אֲלִיצַפֵּן בֶּן-עֲזִיזֶאל". אמר קרח ארבעה אחים היו אחי אבא: "וּבְנֵי קֹהֶת עֲמֶרָם וַיִּצְהָר וְחֶבְרֹן וְעֲזִיזֶאל". עמרם הבכור, זכה אהרן בנו לגדולה ומשה למלכות. מי ראוי ליטול את השנייה, לא השני? שנאמר (שמ' ו) "ובני קהת עמרם ויצהר". אני בנו של

² עיינו ברש"י לבמדבר יב:א: "וַיִּתְּדָבֵר מִרְגְּמָם וְאֶהֱרֹן בְּמִשְׁחָה עַל אֲדוֹת הָאִשָּׁה הַכֹּשִׁית אֲשֶׁר לְקַח כִּי אִשָּׁה כֹּשִׁית לָקַח".

³ וכן במדרש תנחומא (בובר) פרשת קרח סימן ג.

<p>יצהר, הייתי ראוי להיות נשיא על משפחות והוא עשה בנו של עוזיאל. קטן של אחי אבא יהי גדול עלי? הריני חולק עליו ומבטל כל מה שנעשה על ידו. לכך "ויקח קרח".</p>	
---	--

מדמיון הדברים, הן בדרך הפשט הן בדרך הדרש, מסתבר, שבשתי הפרשיות היה זה מאבק על השררה, אף כי נדב ואביהוא לא ערערו בפועל על מנהיגותם של משה ואהרון, כפי שעשו קרח ועדתו. אפשר שזאת הייתה ה"אש הזרה", דהיינו המחשבה הזרה, שבעטיה נשרפו שני בני אהרון נדב ואביהוא.

במדרש בתלמוד הבבלי במסכת סנהדרין (ס"ד ע"א), ישנו תיאור של אש המתפרצת מבית קודש הקודשים. המדרש מתאר את ניסיונם של חכמים למגר את יצר עבודה זרה. הקב"ה מחליט למסור את יצר עבודה זרה לידי חכמים, ויצר זה מתואר במדרש בזו הלשון: "נפק (יצא יצר עבודה זרה) כגוריא דנורא (כשהוא נדמה לגור אריה של אש) מבית קדשי הקדשים ...". יצר העבודה הזרה אינו אלא אש היוצאת מלפני ה' מבית קודש קודשים בדמותו של גור אריה.

ניתן ללמוד ממדרש זה, כי מאוויו של אדם אינם אלא אש, אנרגיה, שעשויה לנתב את האדם למעשים נעלים, אך, חלילה, היא עלולה להיות מתועלת לעשיית רע, בבחינת "בהקריבם אש זרה". האש, אפוא, מסמלת את יכולת האדם להיטיב ולהרע במחשבה ובמעשה. נמצאנו למדים כי ה"אש הזרה" בפרשתנו ניתנת להתפרש לכמה טעמים.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
 כתובתנו באינטרנט: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/>
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שיף